

שו"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 35

דיני חולה שאין בו סכנה

הקדמה

בהלכות רפואה וטיפול בחולים בשבת יש להבדיל בין ב' סוגי החולים:

חולה שיש בו סכנה: פיקוח נפש דוחה את השבת, כמו שדוחה את כל המצוות כולן, שנאמר בתורה (ויקרא יח, ה): ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. ודרשו חז"ל (במסכת יומא דף פה:): וחי בהם ולא שימות בהם. ולכן מצוה וחובה על כל אחד מישראל לחלל את השבת על חולה שיש בו סכנה¹.

חולה שאין בו סכנה: בחולה שאין בו סכנה יש להבדיל בין ג' מצבים: א. חולה שאין בו סכנה אך נפל למשכב מחמת חוליו. ב. חולה קצת - כואב ומצטער הרבה באחד מאיבריו. ג. סובל ממיחוש קל בלבד. ופרטי הדינים בכל אחד מהמצבים יפורטו להלן. חכמים אסרו להתעסק בצורכי רפואה בשבת, כגון להכין תרופות או ליטול תרופות, מחשש שמא יבואו לטחון את המרכיבים לתרופה. גזירה זו מכונה בשם 'גזירת סממנים', דהיינו גזירה שמא יכתוש סממנים ויבוא לידי איסור טוחן. אמנם, לא בכל מצב גזרו חכמים, וישנם מקומות שהתירו וכפי שיבואר בס"ד.

רפואתו ובשינוי, יש לו על מי לסמוך¹⁰.

חולה שאין בו סכנה כללית, אך יש סכנה לאיבוד איבר אחד בגופו האם מותר לחלל עליו את השבת?

חולה שאין בו סכנה אך יש לו 'סכנת איבר' (חשש שאחד מהאיברים יפגע ולא יתפקד כמו אצל כל אדם (כגון שבר באצבע, ויש חשש אם יושהה עד מוצ"ש¹¹) מעיקר הדין אסור ליהודי לעשות עבורו מלאכה האסורה מן התורה אך מותר לעשות עבורו מלאכות האסורות מדרבנן, כפי שהיה עושה לו ביום חול¹².

ולמעשה, היות ודעת הרופאים בזמנינו, שבכל סכנת איבר יש חשש להתפתחות סכנה לכל הגוף, לכן מחללים שבת אפילו על סכנת איבר¹³.

האם מותר לבריא ליטול ויטמינים בשבת?

יש אוסרים לאדם בריא ליטול ויטמינים ותוספי תזונה בשבת, אפילו שנוטלים אותם לחיזוק מערכת החיסונית ולא לרפואה¹⁴. ויש מתירים ליטול ויטמינים לחיזוק, כיון שגם בני אדם בריאים נוטלים ויטמינים ותוספי תזונה על בסיס יומי

מה ההגדרה של 'חולה שאין בו סכנה'? למה האם מותר בנטילת תרופות לרפואתו?

חולה שנפל למשכב ואין בחוליו חשש סכנת חיים, או שנחלה כל גופו אפילו שלא נפל למשכב - לא גזרו בו חכמים איסור רפואה בשבת (בדבר שאין בו מלאכה), ולכן מותר לו לבלוע תרופות בשבת⁷.

'חולה שאין בו סכנה' האם מותר לומר לגוי לעשות עבורו מלאכות האסורות מהתורה?

חולה שאין בו סכנה שנפל למשכב, מותר לומר לגוי לבשל בשבילו או לעשות עבורו מלאכה לצורך רפואתו אף במלאכה שאסורה מן התורה, כגון, לבשל או לאפות כדי להכין לו תרופה, וכל כיוצא בזה⁸.

כמו כן, מותר ליהודי לעשות עבורו מלאכה האסורה מדרבנן לצורך רפואתו, ובתנאי שיעשנה בשינוי - דהיינו, שלא כצורת הפעולה שעושים אותה בדרך כלל⁹. ובשעת צורך גדול, וכגון שאינו מוצא גוי, המקל לעשות עבורו אף מלאכה האסורה מן התורה לצורך

אדם שחלה כל גופו, או שנפל למשכב מחמת חוליו, או שכואב לו מאוד באחד מאבריו, ואין חשש סכנה בחולי ממנו הוא סובל², כמו כן, בריא שעלול ליפול למשכב אם לא יקבל טיפול מבעוד מועד הרי הוא בגדר "חולה שאין בו סכנה"³. אבל מי שסובל ממיחוש בלבד כגון שכואב לו מעט הראש או הבטן, והולך ובא כאדם בריא, אין לו דין חולה כלל⁴.

מה הדין של אדם הסובל מכאב ראש קל, האם יכול ליטול גלולות אקמול בשבת? אדם הסובל ממיחוש קל, כגון כאב ראש קל, שיעול, נזלת וכדומה, והוא הולך ומתפקד כאדם בריא - אסור לו לקחת שום תרופות בשבת, כגון אקמול וכדומה מחשש שמא יבואו לטחון את המרכיבים לתרופה. גזירה זו מכונה בשם 'גזירת סממנים'⁵. כמו כן, אסור לעשות לו רפואה אפילו על ידי גוי⁶. (במידה ושוכב במיטתו מרוב חולשה וקשה לו לתפקד, או שיודע שאם לא ייטול את האקמול בוודאי ייפול עוד כמה שעות למשכב, נידון 'כנפל למשכב' שדינו יתבאר לקמן).

9 שו"ע שם, ומשנ"ב ס"ק נז.
10 שו"ע הרב סימן שכח סעיף יט, אגלי טל טוחן סעיף יח, תהל"ד סימן שכח ס"ק כב.
11 ע"פ שו"ע שם סעי' כה.
12 רשב"א ח"ג רע"ב. רא"ש ע"ז פ"ב ס"י. שו"ע שם.
13 שו"ע שם סעיף יז, ומשנ"ב שם ס"ק מט. חזו"ע ח"ג עמוד רלה. ציץ אליעזר ח"ח עמוד קיז.

1 שו"ע ס' שכח סעי' ב.
2 שו"ע שם סעיף יז.
3 אגלי טל מלאכת טוחן סעיף כג ובהערה נב. שש"כ פרק לג סעיף א.
4 שו"ע שם סעיף א.
5 שו"ע שם ס' שכח סעי' א.
6 שו"ע שם.
7 רמ"א שם ס' שכח סעי' לז.
8 גמרא שבת קכט ע"א. שו"ע שם סעי' יז. משנ"ב שם סקמ"ז.

ואין זה מאכל המיוחד לחולים¹⁵. אך טוב להחמיר להתחיל לקחתם באופן רצוף מלפני השבת. והמחמיר שלא לקחתם בשבת כלל, תבוא עליו ברכה¹⁶.

הסובל מצרבת האם יכול לאכול מאכלים שיקלו על תחושת הצריבה כגון מלפפון, אבקת סודה לשתייה, והאם מותר לו ליטול כדור שיקל עליו את הצריבה?

מאכל שגם דרך בריאים לאכול, כגון מלפפון וכדומה גם אם מאכל זה עוזר ברפואה - מותר לסובל ממיחוש קל לאוכלו בשבת, אך מאכל שרק אנשים חולים רגילים לאכלו כגון תמיסת אבקת סודה לשתייה, אסור לסובל ממיחוש בעלמא לאכול בשבת¹⁷.

לגבי נטילת כדור נגד צרבת, אסור לבריא ליטול כדורים נגד מיחוש בשבת אף אם הגלולה טעימה ומתוקה, היות וניכר שעושה כן לרפואה¹⁸.

אולם הסובל מצרבות כרוניות (כגון אישה בהריון וכדומה) ונוטל כדורים נגד צרבות באופן תדיר מותר לו להמשיך וליטול גם בשבת¹⁹.

בריא הסובל מכאבי גרון האם רשאי לשתות תה עם דבש או מיץ לימון לרפואתו?

מותר לסובל מכאב גרון קל או צרידות לשתות תה עם דבש או לימון וכדומה, כיון שגם אנשים בריאים רגילים לשתותו, ולא ניכר שעושה כן לרפואה²⁰.

כמו-כן, מותר לו לבלוע בשבת מיץ לימון וכדומה כדי להקל על הכאב, וצריך לבלוע את המיץ לימון, שאם יפלטנו מפיו, הרי ניכר ששתה את המיץ לימון לרפואה ולא לתענוג²¹.

כאב שיניים קל - גרגור מי מלח או קוניאק, לקיחת אקמול, האם מותר?

מי שסובל מכאב שיניים קל בלבד, אסור לו לגרגר בפיו מי מלח או קוניאק וכדומה, וכן אסור לו להשהות את המשקה בפיו, גם אם אחר-כך יבלע אותם, כי ניכר

שעושה לרפואה. אך מותר לו לשתות קוניאק כרגיל מבלי להשהותו בפיו, אף שהדבר מקל על כאבי שיניים, מפני שגם בריאים עושים כך²².

כמו-כן, אסור לו לקחת כדורי הרגעה כגון אקמול וכדומה, אלא א"כ הכאב חזק שדינו כנפל למשכב כפי שיבואר לקמן.

מי שסובל מכאב שיניים חזק האם מותר ליטול תרופות או משכך כאבים?

מי שסובל מכאב שיניים חמור, מותר לו לקחת כדור אקמול, וכן מותר לו לגרגר בפיו מי מלח או קוניאק וכדומה²³. וכן מותר לו ללכת בשבת לרופא נוכרי שיטפל לו בשן או יעקור אותה לפי הצורך²⁴.

מי שסובל מעצירות האם מותר לו לאכול 'מאכלים' משלשלים כגון שזיפים וכדומה? והאם מותר ליטול כדורים משלשלים או לבצע 'חוקן'?

מי שסובל מעצירות, מותר לו לאכול פירות משלשלים כגון שזיפים וכדומה, הואיל וגם דרך אנשים בריאים לאכול פירות אלו. וכן הסובל משלשולים, מותר לו לאכול בננות שגורמות לעצירות וכדומה²⁵. אך אסור ליטול תרופות וסירופים המשלשלים או הגורמים לעצירות בשבת, וכן אסור להם לבצע 'חוקן'²⁶.

אולם, מי שסובל מעצירות קשה ונפל למשכב, מותר לו לקחת תרופות משלשלות בשבת²⁷. וכן, מותר לו להשתמש ב'חוקן' או בפתילות שמחזירים לפי הטבעת נגד עצירות, אך יעשה זאת בשינוי, כגון שיחזיר בשני אצבעותיו²⁸.

האם מותר בשבת לגרום להקאה?

אדם שמצטער ממאכל שאכל, מותר לו לתחוב אצבע לתוך גרונו כדי להקיא. אמנם, אסור לו לקחת כדור הגורם להקאה²⁹.

האם מותר ליטול גלולות לפוריות, או למניעת הריון?

מותר לאישה לקחת כדורים המסייעים לפוריות, או גלולות למניעת הריון³⁰.

האם מותר לקחת אנטיביוטיקה בשבת?

מי שבעצת רופא התחיל לקחת אנטיביוטיקה מלפני השבת, מותר לו להמשיך לקחתה בשבת. וכן, אם הוא חולה שבעצת הרופא קיבל אנטיביוטיקה, ולא התחיל עד שבת, מותר לו לקחתה בשבת בפעם הראשונה³¹.

אדם הסובל מנדודי שינה האם רשאי ליטול כדור שינה המסייעים לו להירדם?

נחלקו הפוסקים האם כדור שינה הוא בגדר סם לשכרות מסוימת ומותר, או שהוא לרפואה ואסור. למעשה, אדם שסובל מנדודי שינה קשים, וכן מי שלוקח כדורי שינה באופן קבוע וקשה לו להירדם בלעדיהם מותר לו לקחת כדור שינה בשבת³².

האם מותר להשתמש בפינצטה להוצאת קוץ או זכוכית בשבת?

מותר להוציא קוץ או רסיס שחדר לגופו של האדם, בין ביד ובין בכלי כגון 'פינצטה', ומותר להוציאם אף במידה וייצא דם, אך יש להיזהר שלא להוציא דם שלא לצורך³³.

מדידת חום בשבת

אדם שאינו חש בטוב ורוצה לבדוק אם יש לו חום, מותר לו למדוד את החום במד-חום מכני או כספית (ומותר גם לנערור כדי לאפס את המד-חום), אך אסור לו למדוד במד חום דיגיטלי³⁴. אדם בריא לחלוטין, אין לו למדוד את חומו בשבת³⁵. אישה המעוניינת למדוד את חומה על מנת לדעת את הימים המסוגלים לעיבור, יכולה לעשות זאת בשבת³⁶.

מדידת לחץ דם

אדם שאינו חש בטוב ורוצה לבדוק אם יש לו לחץ דם, מותר לו למדוד בשבת בעזרת מכשיר למדידת לחץ דם מכני³⁷.

27 משנ"ב שם ס"ק קיח. וסי' שכו ס"ק יט.

28 שו"ע שם סעיף מט, (משום חשש תלישת שיער).

29 גמרא שבת קמז ע"א. שו"ע שם סעי' לט.

30 שו"ת מנחת יצחק ח"א סי' ק"ח. שש"כ פרק לד סעיף יט עמוד תקעג.

31 גמרא שבת קמ ע"א. רמב"ם שבת פכ"ב סעי' ז. שו"ע סי' שכא סעי' יח. שעלול

ליפול למשכב אם לא יקבל את הטיפול הראוי.

32 עיין בקצרה ש"סימן קל"ח סקל"א שמתיר וכן פסק בחזו"ע שבת ג' עמוד סס"ז

ובשו"ת מנחת יצחק ח"ג סכ"א אוסר, ובשמירת שבת כהלכתה פרק ל"ג סט"ז

מתיר במצטער הרבה.

33 גמרא שבת קז. ע"פ שו"ע שם סי' שח סעי' יא. משנ"ב שם סי' שכח ס"ק פח.

34 גמרא שבת קנז ע"ב. שו"ע שם סי' שו סעי' ז.

35 ע"פ משנ"ב שם ס"ק לו.

36 ע"פ שו"ע שם. שש"כ פרק לד הערה פג עמוד תקעג, ופרק מ סעיף ב עמוד

תרכח.

37 שם.

14 מג"א סימן שכח ס"ק מג. ומשנ"ב שם ס"ק כה. שש"כ פרק לד סעיף ב.

15 אג"מ א"ח מג"ג נ"ד כתב להתיר ע"פ השו"ע שם סעיף לז שלבריא לא גזרו

כלל גזירת שחיקת סממנים. ועיין בהליכות עולם ח"ד תצוה מא (עמ' רז). ובאול"צ

ח"ב לו, י, היתר מפני שהם מאכל של בריאים ועפ"י השו"ע מותר לאוכלם בשבת.

16 שם.

17 גמרא שבת קט ע"ב. שו"ע שם. משנ"ב שם ס"ק קיז.

18 מג"א ופסקו המשנ"ב בסיומן שכ"ח ס"ק קה.

19 שש"כ פרק לד סעיף ד.

20 שו"ע שם סעי' לז.

21 גמרא שבת קיא ע"א. שו"ע שם סעי' לב.

22 גמרא שם. שו"ע שם סעיף לב, ומשנ"ב ס"ק קא קב..

23 משנ"ב שם ס"ק קב.

24 רמ"א שם סעיף ג. ומשנ"ב שם ס"ק יב.

25 שו"ע שם סעיף לו.

26 שו"ע שם סעיף א. ומשנ"ב ס"ק קיח.